

бні для даної професії моральні норми [1, с. 17].

Основними завдання юридичної деонтології є насупні: оволодіння норм поведінки юристів, направлених на максимальне підняття ефективності професійної діяльності; гуманізація юридичної діяльності; уникнення конфліктних ситуацій; визнання частини й значення ролі юриста в політичному житті; уникнення офіційного додатка знань при наданні правових послуг; пояснення причини й ролі норм юридичної професії; підняття статусу юридичної професії тощо [3, с. 124].

Співвідношення юридичної науки і юридичної дисципліни зводиться до наступного: інформативний зміст науки ширший за зміст належної дисципліни, бо останнє складає лише певну частину наукових знань; зміст науки може фігурувати в різних поясненнях від вчених, а зміст навчальної дисципліни – це твердо встановлене поняття та знання; наука не має обмеження, вона підходить абсолютно до кожного предмету, а дисципліна – адаптується до конкретної майбутньої професійної діяльності, та вивчає ту науку, яка потрібна для теоретичних знань; наукові матеріали розміщуються в різних наукових виданнях, а розуміння дисципліни надається в підручниках та в лекційних матеріалах; наука містить тільки юридичні знання, а начальна дисципліна окрім теоретичних знань робить акцент на отримання й практичних вмінь [2, с. 170].

Отже, можемо стверджувати, що наука – це засіб пізнання навколишнього світу, за допомогою логічних засобів, понять та прийомів. Юридична наука базується на науці, та за допомогою неї ми здобуємо, узагальнюємо та використовуємо знання про закономірності і тенденції існування державно-правової дійсності. Юридична дисципліна – це окрема галузь юридичної науки, за допомогою якої майбутній фахівець дізнається про норми прав та законів, які притаманні його професії. Слід погодитись, що юридична наука та дисципліна повинні бути вивчені кожним здобувачем вищої освіти юридичного профілю, оскільки розвиток України як демократичної, правової та соціальної держави значною мірою залежить від високого рівня правової освіти і культури.

1. Бризгалов І. В. Юридична деонтологія: Короткий курс лекцій / І. В. Бризгалов. 3-тє вид. К. : МАУП, 2003. 48 с.

2. Скакун О. Ф. Юридична деонтологія : підручник / О. Ф. Скакун, Н. І. Овчаренко; Під ред. проф. Скакун О. Ф. Х. : Основа, 1999. 280 с.

3. Сливка С. С. Юридична деонтологія : Підручник / С. С. Сливка. Вид. 3-є, пере-роб. і доп. К : Атіка, 2008. 296 с.

Наливайко Лариса Романівна
проректор, доктор юридичних наук,
професор, Заслужений юрист України

Вязовський-Устименко
Річард Максимович
студент юридичного факультету

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

ПРАВОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Однією з важливих для характеристики нормативної сторони права є категорія і понятійний ряд форми права. У вітчизняній правовій науці наявна прогалина у вченнях про форми права. Про це свідчить, зокрема, і те, що така досить розповсюджена форма права, як прецедент, практично не була досліджена радянською, а згодом і національною теорією права. На сьогодні в теорії права відсутні ґрунтовні комплексні та узагальнюючі дослідження, присвячені аналізу специфіки правового прецедента як форми права, його співвідношення з іншими формами, реальної і потенційної можливості його функціонування в правовій системі.

Правовий прецедент набуває ознак форм (джерел) права, таких як загальновідомість, специфічний зміст, в якості якого виступає норма права, і визнання з боку держави в якості способи об'єктивації правових норм протягом тривалого часу. Останні 2 ознаки втілені в принципі *stare decisis*, що визначає обов'язковість прецедентної норми і правила дії прецеденту [1, с.9]. Однак в

Україні на законодавчому рівні правовий прецедент не визнано формою (джерелом) права.

З узагальнення підходів до визначення поняття правового прецеденту можна зробити висновок про те, що науковці в цілому єдині в розкритті даної дефініції.

За результатом аналізу видів правових прецедентів (рис.2) слід визначити, що основним критерієм їх класифікації є сфера дії правового прецеденту. Для адміністративних прецедентів це сфера управлінської діяльності, а для судових – правотворча діяльність суду.

В характеристиці судового прецеденту визначальним є питання набуття судовим актом (рішенням) ознак прецеденту. Звичайне судове рішення відрізняється від судового прецеденту межами своєї дії. Коло адресатів звичайного судового рішення є обмеженим конкретними суб'єктами – учасниками спору. Адресатами судового прецеденту є суди, для яких таке рішення є підставою вирішення аналогічного спору.

Види правових прецедентів	
<p>Адміністративний прецедент:</p> <ul style="list-style-type: none"> - це міра рівності осіб перед законом, оскільки в однакових обставинах особа не може зазнавати різних утисків; - може застосовуватися тільки в межах дискреційних повноважень, установлених законом, і не може підняти законодавчого регулювання. 	<p>Судовий прецедент:</p> <ul style="list-style-type: none"> - це рішення суду, що виноситься з конкретної справи і стає правилом, обов'язковим для всіх судів тієї ж або нижчої інстанції при вирішенні аналогічних справ; - використовуючи судовий прецедент, не обов'язково запозичувати все попереднє рішення, досить лише по суті правової позиції суду, що виніс попередній вирок чи рішення.

Рис. Види правових прецедентів. Складено автором на основі [5, с.72; 1, с.9]

Іншим критерієм відмежування судового прецеденту від звичайного судового рішення є суб'єкт правозастосування. У першому випадку це сам суд, який офіційно застосовує прецедент як форму (джерело) права. У другому випадку – державний виконавець при примусовому виконанні рішення і сторона спору – при добровільному [1, с.9].

Тривалість процесу реалізації права, визначеного в судовому прецеденті, не має визначеного строку. Сформульоване в судовому прецеденті право реалізується в наступних судових рішеннях [6, с.36].

Хоча судовий прецедент в нашій державі офіційно не визнано формою права, його основні властивості увібрали рішення Верховного та Конституційного Суду України. Рішення останнього не лише тлумачать правові норми, а й фактично змінюють та доповнюють законодавчі акти.

Особливе керівне значення мають постанови Пленуму Верховного Суду України, метою видання яких є однакове застосування судами правових норм. Не зважаючи на те, що вказані судові акти не мають статусу правових норм, вони набули обов'язкового характеру та можуть бути підставами скасування інших судових рішень, що їм суперечать.

В процесі узагальнення і тлумачення правових норм, деталізації законів з'являються однорідні рішення та чіткі правоположення, які в подальшому можуть перерости в самостійні правові норми.

Таким чином, правовий прецедент як форма права в Україні фактично вже існує попри відсутність офіційного законодавчого визнання. Випадки його застосування пов'язані, переважно, з колізіями в нормативно-правових актах та відсутності законодавчого регулювання тієї чи іншої сфери суспільного життя. Перспективу входження правового прецеденту до системи форм (джерел) права в Україні можна оцінити як високу. Однак для цього вкрай необхідними є досягнення повної незалежності суддів та забезпечення їх високої правової підготовки.

1. Демків Р.Я. Правовий прецедент та його співвідношення з законом як основним джерелом права в Україні. *Митна справа*. 2015. № 3 (99). Частина 2. С. 8-14.

2. Юридична енциклопедія: в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія». Т.5: «П.-С.». 2003. 736 с.

3. Олійник А.Ю., Гусарєв С.Д., Слючаренко О.Л. Теорія держави і права України. Навчальний посібник. К.: Юрінком Інтер. 2001. 176с.
4. Черномаз О.Б. Правовий прецедент як джерело права в Україні. *Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 42-48.
5. Цвіркун Ю.І. Правовий прецедент як стримувальний чинник допущення протиправності колегіальними суб'єктами публічної адміністрації. *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С.70-80.
6. Первомайський О.Г. До питання про джерела цивільного права. *Право України*. 2001. № 2. С. 34-37.

Грідіна Катерина Василівна
викладач кафедри
загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ОБМЕЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД, ЗАКРІПЛЕНИХ У КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Захист прав людини є необхідною вимогою та невід'ємною складовою існування правових та демократичних суспільств. Разом з цим питання захисту прав людини виходять за межі внутрішньої компетенції держави та стають об'єктом міжнародного правового регулювання. Реалізація прав людини органічно пов'язана з конфліктом приватних та публічних інтересів. Розв'язання такого конфлікту можливе шляхом обмеження реалізації прав людини. Як національне так і міжнародне право встановлюють стандарти, правила та вимоги такого обмеженням. На окрему увагу заслуговують положення Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – КЗПЛ, Конвенція) та практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) щодо обмеження реалізації прав і свобод людини.

Слід звернути увагу, що обмеженню підлягає не саме право, а його реалізація (здійснення) [1, с. 19]. В науковій літературі існують різні погляди щодо змісту та сутності обмеження реалізації прав людини. Більшість науковців під обмеженням реалізації прав і свобод людини розуміють втручання публічної влади у сферу приватної автономії індивіда виключно на підставі закону, яким запроваджуються певні заходи, спрямовані на забезпечення балансу приватних і публічних інтересів з метою захисту національної безпеки, громадського порядку, життя і здоров'я інших людей, авторитету правосуддя тощо [3, с. 291].

Практика Європейського суду з прав людини щодо обмеження реалізації прав і свобод постійно розширюється. Більшість прав і свобод, закріплених у Конвенції і протоколах до неї не є абсолютними, тобто їх реалізація може бути обмежена заради суспільного блага чи захисту прав інших осіб. Висновок щодо абсолютності деяких прав можна зробити з аналізу того, як вони сформульовані, а також з практики Суду і доктрини. Не підлягають обмеженням за жодних обставин (навіть під час збройних конфліктів чи надзвичайного стану), а отже є абсолютними такі права, передбачені в ЄКПЛ: заборона катувань (ст. 3), заборона рабства (п. 1 ст. 4), заборона покарання без закону (п. 1 ст. 7), право не бути притягненим до суду або покараним двічі (п. 1 ст. 4 Протоколу №7).

Для того, щоб обмеження реалізації будь-якого права було правомірним, необхідно застосувати «трискладовий тест»: по-перше, чи була можливість обмеження реалізації права передбачена законом; по-друге, чи є легітимною мета такого обмеження і, по-третє, чи є таке обмеження необхідним у демократичному суспільстві.

Вимога законності передбачає, що обмеження реалізації прав повинні мати певні підстави в національному законодавстві та відповідати принципу верховенства права. Закон повинен бути належним чином доступним і передбачуваним, тобто, сформульованим достатньо точно, щоб громадянин міг – з належною допомогою в разі необхідності – погоджувати з ним свою поведінку.

Окрім законності обмеження реалізації права, необхідно щоб таке обмеження здійснювалось задля досягнення легітимної мети, якою завжди є захист певних цінностей. Із категорією «легітимна мета» органічно пов'язаний принцип пропорційності, який означає, що обмеження реалізації прав і свобод має відповідати меті, для досягнення якої воно введено.

Принцип пропорційності включає в себе адекватність засобів поставленій меті, неприпустимість надмірних обмежень, неприпустимість сваволі, заборону формалізму [2, с.25–26]. Як зазначає